

UN CAZ DE SUSTRAGERE DE LA ÎNDATORIRILE MILITARE ÎN ANII PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL ȘI CONSECINȚELE SALE ASUPRA UNUI TÂNĂR BĂNĂȚEAN

Vasile Dudaș, Ioan Traia*

Cuvinte cheie: primul război mondial, mobilizare, înrolări, îndatoriri militare

Schlüsselwörter: Erster Weltkrieg, Mobilmachung, Einberufung, militärische Pflichten

La începutul verii anului 1914, cercurile conducătoare ale Monarhiei Dunărene s-au străduit să convingă aliatul lor german că situația Imperiului devenise intolerabilă în Balcani. Într-un lung memoriu întocmit la Ministerul de Externe și expediat la Berlin împreună cu o scrisoare autografă a împăratului Francisc Iosif se lăsa să se înțeleagă că sosise vremea pentru o acțiune militară preventivă împotriva Serbiei considerată „adversarul cel mai înfocat al Monarhiei”¹ în Peninsula Balcanică.

Peste puțin timp, arhiducele Franz Ferdinand, moștenitorul tronului, își anunțase prezența la derularea tradiționalelor manevre militare anuale care fuseseră programate în Bosnia.

În acele zile, în Serbia se comemorau împlinirea a 525 de ani de la bătălia care avusese loc la Kosovo. La 15 iunie 1389, țarul Lazăr fusese înfrânt cu toată rezistența sa legendară. Pentru sârbi începuseră ani grei de aservire otomană. Prezența în zonă a înaltului demnitar austriac în acele momente era percepută de către opinia publică sârbă ca o demonstrație de forță la granițele statului și un afront național. Câțiva tineri naționaliști bosnieci au luat hotărârea de a răspunde printr-un atentat. După mai multe consultări ei au alcătuit un minuțios plan de acțiune. Încercarea a avut loc în ziua de 28 iunie în orașul Sarajevo. După o primă tentativă nereușită, Franz Ferdinand și soția sa, Sofia, au fost asasinați câteva minute mai târziu prin două focuri de revolver trase de către unul din conspiratori.

---

* Muzeul Banatului Timișoara, Piața Huniade, nr. 1, e-mail: vasiledudas@yahoo.com.

¹ *Primul război mondial 1914-1918. Texte și documente*, București, 1981, p. 182

Deși nu era prea simpatizat la Viena și Budapesta, datorită proiectelor sale reformatoare privind Imperiul, moartea arhiducelui și a soției sale, a surescitat o mare parte a opiniei publice din Monarhie. Mai multe publicații periodice au început o furibundă campanie împotriva Serbiei și chiar a Rusiei, pe care o considerau autoarea morală a atentatului.

Întruniți la 14 iulie la Viena, membrii Consiliului de Miniștri ai guvernului comun au analizat situația și au luat hotărârea de a trimite un ultimatum Serbiei.

Între timp, în cancelariile diplomatice ale statelor europene se desfășura o activitate febrilă. Guvernul rus a protestat împotriva învinuirilor aduse. Cercurile guvernante din Franța, Anglia, Italia și din alte țări europene cereau moderație și depășirea crizei. Contactele dintre Viena și Berlin s-au intensificat. Solicitat să-și spună cuvântul, șeful Marelui Stat Major General german, generalul Hellmuth von Moltke, l-a informat pe împăratul Wilhelm al II-lea că din punct de vedere militar nu se ridică nicio problemă. În urma acestei asigurări, oficialitățile germane le-au comunicat celor austro-ungare că în cazul unui conflict izbucnit din cauza Serbiei, pot să aștepte cu încredere sprijinul total al aliatului lor.

În baza acestei asigurări, în după amiaza zilei de 23 iulie, baronul Giesl von Geislingen, în calitate de reprezentant al Monarhiei la Belgrad, a înaintat guvernului sârb o notă diplomatică cu caracter ultimativ. Solicitățile Imperiului erau concepute într-o manieră care obliga orice stat să le respingă, dacă voia să-și păstreze onoarea și independența. Diplomația sârbă a încercat să evite conflictul, dar concesiile sale au fost considerate ca insuficiente.

La 26 iulie, Marele Stat Major General austro-ungar a dispus o mobilizare parțială a forțelor sale armate. A intrat în vigoare Legea militară adoptată în anul 1912. În cadrul mai multor corpuri de armată au fost chemați sub arme rezerviștii în vârstă de până la 42 de ani. Peste două zile, Austro-Ungaria a declarat oficial război Serbiei. S-a trecut astfel la mobilizarea generală a armatei comune, a marinei de război, a trupelor din Landwehr și Honvéd precum și a celor din Bosnia și Herțegovina. Potrivit ordonanței imperiale, toți rezerviștii trebuiau ca în termen de 24 de ore să se prezinte la unități. Concomitent, Ministerul de Interne a făcut apel către toți cetățenii care din diferite motive se aflau în străinătate să se întoarcă acasă pentru satisfacerea obligațiilor militare. Publicațiile periodice ale vremii au primit dispoziții de a face referiri la pedepsele grele la care se expuneau cei care nu executau întocmai și la timp ordinele permise.

Totodată, încă din primele momente de după decretarea mobilizării, autoritățile au trecut la o intensă activitate de susținere a operațiilor militare prin toate canalele de propagandă. Majoritatea gazetelor încerca să-și convingă cititorii că mult stimatul părinte al națiunii, bunul împărat Francisc Iosif, în al optzeci și patrulea an al vieții sale, și-a chemat poporul la luptă pentru o necesitate extremă. Jertfa de sânge era necesară pentru a pedepsi adversarii săi perfizi și criminali, care ar fi amenințat liniștea statului. Dacă s-a recurs la arme, aceasta s-a făcut din necesitatea apărării legitime împotriva unui dușman șiret și perfid care, fără niciun motiv, a atentat la pașnica Austro-Ungarie. Pretutindeni atârnavu afișe care anunțau mobilizarea. În gări trenurile se umpleau de recruți proaspăt încorporați, steagurile fâlfâiau, muzica răsuna zgomotoasă. Pe străzile localităților se formau cortegii, cei chemați sub drapel mășăluiau în triumf, fețele lor erau radioase pentru că erau aclamați, ei, oameni neînsemnați în viața de zi cu zi, pe care altminteri, nimeni nu-i sărbătorea și nu-i băga în seamă. În această atmosferă s-au îndreptat spre centrele de mobilizare zeci de mii de tineri recruți.

În spatele atmosferei de paradă, a ceremoniilor și a cuvântărilor patriotarde, în sufletele multora din cei cărora li se cerea jertfa supremă domnea însă un mare zbucium sufletesc. Numeroși locuitori din satele și orașele Dublei Monarhii erau îngroziți de gândul că urmau a fi siliți să lupte împotriva unor popoare față de care nu aveau sentimente de ură.

Publicația social-democrată timișoreană *Volkswille* a publicat un serial de articole în care erau prezentate stările de deprimare care domneau în rândurile recruților bănățeni în momentele despărțirii de familie: „Toți și-au adus de acasă ultimii groși pe care-i cheltuiesc în restaurante, căci zile întregi au fost siliți să aștepte miile de rezerviști până le-a venit rândul pentru înrolare - consemna unul dintre reportaje. Și când grupuri izolate, stimulate de alcool, au parcurs orașul cântând, cotidienele locale au descris aceasta ca o manifestare a marelui entuziasm. În gară s-au petrecut scene zguduitoare. Uneori parcă îmbrățișările și sărutările nu voiau să ia sfârșit printre bocetele celor rămași. O parte a trupei regimentului mășăluia în sunetele muzicii spre gară. Deodată, un copilaș de trei ani începu să fugă după bărbați. „Tată, tată dragă striga el – dacă tu pleci, nu vom avea pâine tată, nu pleca. Un soldat înrolat, cu umeri largi, ars de soare, se clătină, ridică la pieptul său copilul. În clipa următoare, femeile și copiii

ajung din urmă soldații. Plânsete, oftaturi, bărbații își șterg cu mâneca fețele pline de lacrimi”².

Declanșarea operațiilor militare a dus la deschiderea a trei mari teatre de război: a) frontul de vest (se întindea de la Marea Nordului până la frontiera elvețiană), pe care se înfruntau armatele germane cu cele franceze, belgiene și corpul expediționar englez; b) frontul de est (de la Marea Baltică până la Munții Carpați), unde se aflau față în față trupele germane și austro-ungare cu cele ruse; c) frontul de sud (balcanic) pe Dunăre și Sava, pe care armata imperială combătea cu forțele militare sârbe și muntenegrene. Pe aceste din urmă două fronturi au fost dirijate majoritatea unităților combatante ale armatei austro-ungare.

În scurt timp, opinia publică austro-ungară a fost nevoită să constate că expediția triumfală de represiune, mult trâmbițată în primele zile după mobilizare, nu urma a fi deloc ușoară. Situația se va complica mult pentru armatele chesaro-crăiești după intrarea în acțiune a Italiei. S-a deschis astfel un nou front. În această situație, comandamentul Puterilor Centrale a concentrat la granița cu noul rival mai multe unități disponibile.

Pierderile umane mari au fost urmate de noi recrutări, serviciul militar obligatoriu fiind extins între vârsta de 18-50 de ani față de 21-42 de ani cât fusese înainte.

O formă riscantă și foarte periculoasă de a scăpa de povara îndatoririlor militare era provocarea unor leziuni grave care-i făcea pe cei încorporabili ca necombatanți. Cu toate prevederile aspre ale legislației în vigoare, care mergea până la pedeapsa capitală și unii tineri din satele și orașele Banatului au recurs la acest procedeu. Acte de automutilare au avut loc atât înainte de încorporare, cât și pe front. Participant activ la operațiile militare de pe frontal rusesc în primele luni de război, în calitate de locotenent de rezervă în regimental 23 honvezi, Octavian C. Tăslăoanu consemna peste ani într-o lucrare cu caracter memorial că: „Soldații recurgeau la apucături ingenioase care să-i scape cu viață. Din acestea făceau parte și împușcăturile în mână. Ca să nu-i prindă, când căpătau pâine, o puneau între țeava puștii și mână și așa se schilodeau. Astfel iarba de pușcă nu negrea rana³. Pentru a evita plecarea pe front, mulți recruți au

² Volkswille, 1 august 1914.

³ Octavian C. Tăslăoanu, *Sub flamurile naționale. Note și documente din războiul de întregire al neamului*, Sighișoara, 1939, p. 198-199.

folosit și alte procedee. Din relatările ulterioare războiului, rezultă că unii și-au provocat intenționat unele leziuni sau boli. Printre acestea s-au numărat: introducerea sulfului în urechi, a unor substanțe iritante în ochi, a boabelor de porumb în încălțăminte, tăierea unor degete de la mâini sau picioare. Datorită acestui tratament mulți s-au îmbolnăvit grav, unii au fost deconspirați, învinuiți de tentativă de automutilare și deferiți justiției.

Presa vremii a relatat mai multe asemenea cazuri descoperite și judecate de către instanțele militare. La 5 iunie 1915, gazeta timișoreană amintită mai sus publica un articol intitulat *O execuție statarială la Timisoara*⁴ în care relatează că în urma cu câteva zile, în fața Tribunalului Militar de pe lângă Divizia 34 inf. din orașul de pe Bega, fuseseră aduși 3 infanteriști ai regimentului 61 Inf.: Toma Dumitru, Vichentie Iovănuț și Lazăr Ruja, acuzați de crima automutilării. După rechizitorul procurorului militar, care a propus moartea prin împușcare pentru toți cei trei acuzați și în urma pledoariilor apărătorilor, completul de judecată s-a retras pentru deliberări. Acuzații au fost găsiți în unanimitate vinovați pentru automutilare și de aceea condamnați la moarte prin împușcare. Dând dovadă de un gest de omenie, Rudolf Hess, în calitate de comandant al Corpului VII armată Timișoara, a comutat pedeapsa acuzaților Toma Dumitru și Lazăr Ruja la 15 ani temniță grea și a confirmat numai executarea lui Vichentie Iovănuț. În aceeași zi, în curtea Tribunalului, la orele 17, în fața a două campanii din regimentul 61, plutonul de execuție comandat de căpitanul Miron Șerb a dus la îndeplinire sentința.

„În vederea execuției – consemna articolul menționat mai sus – s-au prezentat două companii ale Regimentului 61 infanterie, care s-au așezat într-un pătrat în jurul locului unde urma să aibe loc înfăptuirea sentinței capitale. Răsună o comandă scurtă și opt bărbați ies din rânduri, ei se prezentaseră voluntar în vederea executării sentinței. Delincventul a trebuit să îngenuncheze, apoi i s-au legat ochii cu o cârpă. Acum pășesc înainte patru din cei opt soldați, țevele armelor lor nu sunt mai îndepărtate de capul și pieptul delincventului decât 20 de centimetri. Căpitanul Miron Șerb care avea comanda, ridică sabia la care cei patru soldați își țintesc victima. Sabia căpitanului coboară brusc ca pentru o lovitură, răsună patru împușcături iar în aceeași clipă Vichentie Iovănuț se

---

⁴ *Volkswille*, 5 iunie 1915; articolul menționat a fost tradus în limba română și publicat de William Marin, Ion Munteanu și Gheorghe Radulovici în volumul *Unirea Banatului cu România*, Timișoara, 1968, p. 273.

prăbușește. A murit fără a mai scoate un sunet. Două gloanțe i-au pătruns în cap iar două pieptul în regiunea inimii. Cadavrul a rămas la locul execuției până seara”⁵.

Legat de acest caz tragic ne-am pus întrebarea firească: cine a fost acest Vichentie Iovănuț? Conform însemnărilor preotului Ioan Ilioviciu din Moșnița Veche, el aparținuse comunității din această localitate.

În timpul primei mari conflagrații mondiale, deși era un sat relativ mic, cu doar 800 de locuitori, a dat 32 de jertfe. Din însemnările preotului rezultă că toți aceștia au pierit pe câmpurile de luptă din: Galiția, Rusia, Serbia, Albania, Italia, Munții Carpați sau în spitale. La puțin timp după război, din inițiativa comunității, s-au adunat bani pentru ridicarea unui monument care să eternizeze peste veacuri numele eroilor satului, ceremonialul de sfințire având loc în anul 1920, a doua zi de Crăciun. Maiorul Corneliu Dragalina, în calitate de prefect al județului Timiș-Torontal, martor ocular la acest eveniment, consemna faptul că acest monument era cel dintâi ridicat în Banat pentru cinstirea celor căzuți în luptă.

Monumentul are încrustat numele și prenumele următorilor locuitori care nu s-au întors din război: Nistor Crâșmariu, Vichentie Pascu, Ioan Pascu, Ioan Dumitru-Crițar, Ioan Iovănuț-Lincu, Vichentie Goleț, Vichentie Șepețan, Grigorie Gorun, Gheorghe Libră, Ioan Catrina, Vichentie Crâșmariu-Mirțu, Pavel Surdu, Vichentie Iclozan, Pantelimon Lința, Petru Burcă, Vichentie Iovănuț, Vasile Călușeriu, Ioan Dumitru-Chizu, Ioan Raicu, Damaschin Regep, Ioan Cuzma, Iosif Dumitru, Petru Tanascu, Ioan Graore, Iosif Iovănel-Vidu, Vichentie Damian, Ioan Crâșmariu, Damaschin Ion, Nițu Ion, Iosif Ion, Iosif Iovănuț, Ioan Cuzma.

Dintre acești 32 de eroi, Vichentie Iovănuț a avut un destin aparte. El a fost încorporat, încă de la declanșarea războiului, la Regimentul 61 de infanterie din Timișoara. Când a început războiul cu Italia s-a accidentat și a fost internat în spital 8 zile. În urma consultațiilor medicale s-a presupus că s-a automutilat și a fost învinuit imediat de tentativă de evitare a obligațiilor militare și deferit justiției. După cum am văzut, a fost judecat în regim de urgență, condamnat la moarte prin împușcare și executat. La puțin timp după ce familia a aflat de sfârșitul său tragic, l-a exhumat dintr-un cimitir timișorean și l-a reînhumat în cimitirul din Moșnița⁶. Verificând acest lucru, nu am găsit în registrul morților

⁵ *Ibidem*.

⁶ Ioan Ilioviciu, *Monografia comunei Moșnița*, manuscris aflat în Arhiva Mitropoliei

al Parohiei ortodoxe din Moșnița Veche din acei ani înscrisul cu moartea sa și nici amintită înmormântarea⁷. Explicația plauzibilă ar fi că atât serviciul religios cât și reînhumarea s-a făcut în taină, gestul familiei constituind un act de mare curaj și cu consecințe imprevizibile în acea perioadă, de aceea acțiunea s-a derulat cu multă discreție. Pentru că a refuzat să lupte pentru interese străine neamului său, consătenii au considerat că este bine ca numele său să fie așezat alături de cele ale celorlalți fii ai satului care și-au pierdut viața în anii de tristă amintire ai primei mari conflagrații mondiale.

EIN ENTZUGSFALL VON DEN MILITÄRPF LICHTEN, WAHREND DES ERSTEN WELTKRIEGS UND SEINE FOLGEN FÜR EINEN JUNGEN BANATER

Zusammenfassung

Die Autoren behandeln in diesen Artikel, so wie es aus dem Titel ersichtlich ist, das tragische Schicksal eines jungen rumänischen Banater aus dem Dorf Mosnita Veche.

Nachdem die allgemeine Mobilmachung der österreichisch-ungarischen Armee im Sommer des Jahres 1914 verordnet wurde, trat die militärische Gesetzgebung des Jahres 1912 in Kraft. Gemäss dieser Gesetzgebung sollten alle junge oder alte Männer, die versuchen sich den militärischen Pflichten zu entziehen, nach einen juridischen Kurzverfahren hart bestraft werden.

Trotz dieser strengen Gesetzgebung, die während des ersten Weltkriegs gültig war, haben sich einige junge Männer schwere Verletzungen verursacht, die sie kampfunfähig machen sollten.

Zwischen den Verdächtigen zahlte sich auch Vichentie Iovănut aus dem oben genannten Dorf. Als Folge der arztlichen Untersuchungen wurde festgelegt dass er der Selbstverletzung schuldig ist. Nachdem er verhaftet wurde, wurde er

---

Banatului, *Fond monografii*, 1950, p. 46

⁷ Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale, *Registrul decedaților din satul Moșnița Veche*.

von dem militärischen Gerichtshof aus Temeswar durch ein Kurzverfahren zum Tode durch Erschiessung verurteilt. Kurze Zeit danach, als seine Familie über seinem tragischen Schicksal benachrichtigt wurde, wurde sein Körper ausgegraben und wieder in sein Heimatdorf beerdigt.

Sein Name wurde von seinen Landsmännern auf einen schönen Denkmal eingeritzt, neben den Namen anderer Einwohner die während des ersten Weltkriegs ihr Leben opferten, da er sich geweigert hat für Interessen, die seinem Volk fremd waren, zu kämpfen.